

## II. RUMUNIJA

### BORBA ZA NAFTU

Decembra 1939. Nemačkom ministarstvu spoljnih poslova i Glavnom štabu bilo je nedvosmisleno jasno da će zapadne sile nastojati da spreče da dođe do realizacije jednog ugovora koji je bio važan za Berlin. U oktobru 1939. potpisan je, naime, trgovinski ugovor sa Rumunijom, koji se odnosio na isporuku nafte Nemačkoj. S druge strane, rumunska vlada (kralj Karol II, predsednik vlade Tataresku), nije se mnogo trudila da ispuni svoje obaveze, koje proizlaze iz potpisanog ugovora, odnosno, da „se pobrine“, da količine ugovorene sa naftnim kompanijama budu prodate Nemačkoj. Velike rumunske rafinerije nafte - koje su kontrolisali engleski, holandski, francuski i belgijski kapitali i bez čije dozvole nije bilo moguće isporučiti Nemačkoj ugovorene količine - usprotivile su se tome da robu transportuju u Nemačku. Pošto je reč o firmama koje su registrovane u Rumuniji i zbog toga su dužne da se ponašaju na osnovu rumunskog zakona, Nemačka je od rumunske vlade zahtevala da ispuni svoje trgovinske obaveze. Vlada Karol-Tataresku, međutim, gajila je simpatije prema Francuskoj i Engleskoj, dakle, prema ratnim protivnicima Nemačke. Pariz i London su vršili pritisak na Bukurešt, i Rumunija je prihvatila njihov savet da Nemačkoj ne isporuči naftu. Ovo je bio znak za uzbunu u nemačkom Glavnom štabu, alarm u odnosu na četvorogodišnji plan, uzbuna u Nemačkom ministarstvu spoljnih poslova!

Stanje je zaista bilo veoma ozbiljno. Celokupna nemačka godišnja proizvodnja goriva iznosila je početkom rata oko tri i po miliona tona. Operativne rezerve iznosile su 2,5 miliona tona, a godišnje potrebe Nemačke, u slučaju da dođe do rata na Zapadu i na moru, bile su procenjene na deset do dvanaest miliona tona. Ovo se moglo nadoknaditi samo brzim povećanjem nemačke proizvodnje goriva iz uglja i maksimalnim povećanjem isporuka nafte iz Rumunije, i to minimalno tri miliona tona godišnje. Godine 1939. eksploatacija sirove nafte u Rumuniji iznosila je, godišnje, 6,24 miliona tona.

Mađarska i austrijska proizvodnja, što se količine tiče, bila je beznačajna i tek u početnoj fazi. Velika Nemačka, bar u odnosu na pitanje goriva, nije bila spremna da vodi svetski rat.

Prilikom burne konferencije u Karinhalu pala je odluka i nemačka vlada je rešila da se imenuje specijalni ambasador, koji bi se bavio samo problemom goriva.

U to vreme bio sam gradonačelnik Beča. Krajem decembra 1939. Fon Ribentrop me je pozvao u Berlin, na razgovor. Početkom januara zatražio sam da me na godinu dana oslobode dužnosti gradonačelnika Beča. Istovremeno sam se obavezao da radim jednu godinu za Nemačko ministarstvo inostranih poslova i to u Rumuniji, kao specijalni izaslanik za privredna pitanja pri Nemačkoj ambasadi u Bukureštu, a da nosim titulu ambasadora. Prostorije mog biroa nalazile su se u Nemačkoj ambasadi, Ekonomsko odeljenje u Ulici Vilson, zgradi bivše austrijske ambasade. Moj prijatelj, diplomata Klo dius i nemački ambasador u Rumuniji, Fabricius, uveli su me u moj novi posao. Tako je borba za naftu mogla da počne. Ja nisam bio po prvi put u Rumuniji.

Veoma brzo došao sam do radosnog otkrića. Biti gradonačelnik Beča je u Bukureštu imalo težinu. Za to je zaslužan najveći gradonačelnik koga je Beč ikada imao, a možda i cela Evropa. Reč je o nezaboravnom dr Karl Luegeru. U doba Austro-Ugarske, on se u više navrata zauzimao i kod samog cara, u Beču, za prava erdeljskih Rumuna, koji su tada pravno pripadali ugarskom delu Carevine. Oni su činili većinu stanovništva Erdelja. Lueger je često kritikovao Mađare da, kao manjina u Erdelju, ugnjetavaju Rumune. Ovo dobročinstvo Rumuni nisu zaboravili. Stari rumunski državnik. Vajda Vojvod, voleo je da mi priča daje on, sa svojim rumunskim kolegama, tokom studija u Beču prisustvovao gotovo svim javnim Luegerovim nastupima. Na tim skupovima Hrišćanskosocijalne stranke, koju je osnovao dr Lueger, često je bilo veoma burno. Kada bi njegovi protivnici počeli da galame i da prete, tada bi mladi rumunski studenti bili neka vrsta garde ovom velikom narodnom vodi i čuvari reda u dvorani. U Bukureštu i u drugim gradovima Rumunije postojale su ulice dr Karla Luegera. Na ovaj način njegova slava pala je delom i na njegove naslednike i epigone, koji su nosili titulu „gradonačelnika Beča", koja je bila svetski poznata u vreme kada ju je nosio dr Karl Lueger.

Na prvi pogled situacija je bila bezizlazna i to iz nekoliko razloga. Velike naftne kompanije odbijale su da naftu isporučuju Nemačkoj. Rumunska vlada na taj način nije ispunjavala obaveze koje je preuzela iz međudržavnog ugovora. Zapadne sile, koje su bile vlasnice velikih naftnih kompanija i uvezile su gorivo, podigle su cenu nafte za 100, pa i 200 procenata. Takvo poskupljenje potpuno je bilo u suprotnosti sa našim dogovorom, po kome smo mi dobijali rumunsku naftu za našu tehničku robu. Kako je mogla Nemačka,

koja vodi rat, da ovu razliku nadoknadi dodatnim isporukama industrijske robe? Kupujući naftu u manjim rafinerijama, mogli smo da pokrijemo samo mali deo naših hitnih i neodložnih potreba. Nemačka je vodila mnoge ugodne, ali beskorisne razgovore. Pa, Rumuni su prijatni ljudi! Ali sve to nije mnogo vredelo, jer je rumunska diplomatija bila pod kontrolom neprijatelja, koji je zbog toga bio potpuno siguran u pobjedu svoje stvari. Sve je to stajalo na početku moje misije kao neugodan uvod u posao.

Posle Prvog svetskog rata Rumunija je postala Velika Rumunija. Ona je postala član Male antante, a taj savez bio je, pre svega, uperen protiv Nemačke. Rumunija je bila pouzdan partner u novom poretku, koji je stvoren u Versaju, San Zermenu, Trianonu i Neju. Dana 13. aprila 1939, Englezi su dali Rumunima garancije da će ih braniti u slučaju napada neke treće sile. Rečju, iz dobro razumljivih, istorijskih razloga, Bukurešt je bio orijentisan prema Parizu i Londonu. Režim Karola Drugog i Tatareskua bio je u očima Zapada pouzdan. Tataresku je bio dugogodišnji ambasador svoje zemlje u Parizu, a onda je postao predsednik vlade. Zbog toga je Rumunija pokazivala malo razumevanja za nemačke ratne potrebe. Takva je bila politička atmosfera u kojoj je trebalo da počnem da radim, dajem preispitam i da pokušam da nađem rešenje za problem nafte. Nama u prilog iznenada je iskrsela jedna odlučujuća činjenica: bez obzira na sve političke sklonosti prema Zapadu i nesimpatije prema Nemačkoj, strah od upada Rusa u Besarabiju predstavljao je politički važan momenat. Naoružanje rumunske armije bilo je bedno i toliko zapušteno, da je to bilo poražavajuće. Nedostajali su protivtenkovsko naoružanje, protivazdušna odbrana, teška artiljerija, avioni, automatsko oružje. Ukratko, Rumunija nije bila spremna za odbranu, čak ni da izdrži dok joj neki snažan saveznik ne pritekne u pomoć. Vesti o koncentraciji sovjetskih trupa na granici prema Besarabiji nisu prestajale. Rusija se nikada nije odrekla Besarabije! Pregovori sa nemačkom ratnom industrijom i sa Nemačkom armijom, Vermahtom (Wehrmacht), Odeljenje za privredu i naoružanja, postajali su za Rumune veoma važna i hitna. Pregovaralo se o kupovini poljskog oružja, koje je, u nedavnom ratu sa Poljacima, palo u ruke Nemaca.

Nisam gubio vreme. Odmah sam preuzeo inicijativu. Mojim sagovornicima potvrdio sam da rumunski monopol na naftu ne dovodim u pitanje. Istovremeno, ovome sam suprotstavio činjenicu da Nemačka ima potpuni monopol u isporuci naoružanja Rumuniji. Na taj način, ponudio sam da dođe do razmene robe i to na osnovu vrednosti od oktobra 1939. Pri tom sam predložio da kao osnovu uzmemo cenu nafte kakva je trenutno u Meksičkom zalivu, i ponudio da Nemačka plaća rumunsku naftu trideset odsto više. Sa ovakvim predlogom izašao sam pred rumunsku vladu i kralja, koji je sa tim problemima bio dobro upoznat. Nije izostao ni stalni pritisak engleske i francuske diplomatije. Opet su se ponavljali bezuspešni i jalovi razgovori sa od-

govornim rumunskim ministrima. Tada sam morao da pokažem da i ja mogu biti ozbiljan. Prekinuo sam sve pregovore koji su se odnosili na rumunsko naoružavanje uz pomoć nemačkih firmi. Ovo se odnosilo i na pregovore koje je Vermaht (Odeljenje za privredu i naoružanje), vodio sa rumunskim Generalštabom i koji su bili u završnoj fazi, a odnosili su se na ratni plen Nemačke u Poljskoj. Na osnovu moje intervencije čak su i predstavnici velikih nemačkih vojnih postrojenja i fabrika odmah spakovali stvari i vratili se kući, u Nemačku. U prvom trenutku, moja šifrovana poruka u vezi s mojim prvim koracima u Rumuniji, primljena je sa negodovanjem Vermahta (Odeljenje za privredu i naoružanje). Avionom sam otputovao u Berlin, gde sam generalu Tomasu (Thomas) objasnio svoju odluku. Za to mi je bilo potrebno deset minuta i stvar je bila potpuno sređena. Rumunski Generalštab, koji je bio duboko razočaran ovakvim razvojem događaja, morao je, milom ili silom, da postane moj saveznik. Nijedna država sveta, sem Nemačke, u to vreme nije mogla da u dovoljnoj količini izvozi oružje. Jednom su moji sagovornici pokušali da me ubede da su i Italijani takode ponudili da Rumuniji isporuče protivtenkovsko oružje. Meni nije bilo teško da dokažem da se i u tom slučaju, zapravo, radi o nemačkim topovima, te da italijanska firma, koja im je to ponudila, ove topove više neće dobijati od Nemačke, kako ih ne bi prodavala nekoj trećoj strani.

Francuski ambasador se pozivao na staru romansku, latinsku solidarnost u borbi protiv varvara. Ovakvim argumentima nije, međutim, bilo moguće da se puca na ruske tenkove. Engleski ambasador napravio je grešku, koja čoveku na Balkanu ne sme da se desi. On je jasno i drsko izjavio da su zapadni saveznici od Rumunije učinili veliku državu, te da isto tako mogu da je opet smanje. Ova izjava bila je primljena sa zaprepašćenjem i zgražanjem. Siromašnom čoveku nije lepo da se kaže da ima rupu na pantalonama. Tada će on da se naljuti jer ima samo te pantalone. Kada se čoveku koji ima dvadeset pari kaže da su mu pantalone poderane, on će to da primi sa smeškom i braniće se da su mu upravo te najmilije.

Marta 1940. godine zaključio sam „oružje za naftu“ pakt. Na osnovu tog ugovora, francuska rafinerija „Kolumbija“ isporučila je Nemačkoj prve količine takozvanog neprijateljskog goriva. Kako bi bilo lakše za savest i dušu, prilikom transakcije između nas i takozvanih neprijateljskih rafinerija, smo uključili jednu rumunsku firmu kao posrednika. Reč je bila o našoj dobroj volji, i tako smo izašli u susret želji Rumuna. Isporuka goriva Nemačkoj toliko je porasla, daje već posle nekoliko meseci premašila obim koji je bio predviđen ugovorom.

Ovaj ugovor konačno je potpisan maja 1940. On nije sadržavao ništa novo. Jedino je trebalo da se tačno izračuna vrednost robe, jer je to zahtevalo dosta vremena. Već je u oktobru postao jasan karakter ugovora, kojim se

kompenzuje isporuka goriva Nemačkoj za izvoz oružja u Rumuniju, tako da je bila reč o normalnoj, robnoj razmeni, clearing-u, dakle, roba za robu.

Politička situacija, u međuvremenu, potpuno se promenila. U julu 1940. na vlast je došla vlada Gigurtua. Dana 6. septembra 1940. abdicirao je rumunski kralj Karol Drugi i to pod pritiskom opšteg i rastućeg nezadovoljstva i usled ogromnih teritorijalnih gubitaka: Sovjetskoj Rusiji pripala je Besarabija i severna Bukovina, Erdelj su uzeli Mađari, a Južna Dobrudža priključena je Bugarskoj. Vlast u zemlji, zajedno sa „gvozdenom gardom“ (neki su je zvali i „legija“), preuzeo je general Antonesku. Na ovaj način borba za rumunsku naftu bila je rešena u martu 1940. Borba se produžila na tehničkom nivou. Auto-cisterne i lađe-tankeri na Dunavu pokazali su se kao potpuno nedovoljni za transport goriva iz Rumunije u Nemačku, jer sada više nije postojala nikakva prepreka. Vanrednim i velikim naporima nemačkog proizvodnog aparata ovaj problem je bio rešen u roku od jedne godine. Čak su na obale Dunava u Rumuniji, nemačkim autoputom, prebačene dizalice sa Rajne i Elbe. Godine 1941. porasla je na preko 3,2 miliona tona isporuka rumunskog goriva za potrebe Centralnih sila, odnosno Nemačke i Italije. Time je postignut maksimum u onom što je moglo da se uradi. Ne sme se zaboraviti na to da je osnova rumunske energetske privrede počivala na nafti, a ne na ugljenu. Kasnije su naši napori bili krunisani plodom, kada nam je uspelo da rumunsku privredu (železnica, električne centrale, fabrike), preorijentišemo da pređe sa nafte na ugljen i gas.

Ko nije hteo da prizna poraz? Odgovor: engleska obaveštajna služba. Ona je u aprilu 1940. započela da radi na zaista pustolovnom planu, koji je bio usmeren protiv našeg transporta na Dunavu. Na delti Dunavca kod Sulinu, na sidrištu, pred lukom, jedna lada istovarivala je teret na dva manja dunavska broda. Dobro organizovana nemačka obaveštajna služba na Dunavu zainteresovano je pratila ovaj događaj. Jednog lučkog radnika je nagovorila da namerno pusti da sa dizalice padne jedan sanduk, kako bi saznali šta ima u njemu. Robaje ličila na sapun. Odmah smo dali da se stvar ispita i utvrdili da ta materija nije uopšte namenjena nezi tela. Ustanovili smo da je reč o eksplozivu odličnog kvaliteta. Jedan motorni brod nemačke obaveštajne službe pratio je ova dva broda tokom vožnje po Dunavu. Znali smo da im je cilj Durdu (Giurgiu), rumunska luka na Dunavu. Čim su stigli do luke, ova dva broda odmah su dobila mesto. Brzo su se našli u klopci, jer su bili okruženi brojnim nemačkim lađama. Za njih nije bilo izlaza i tada je započela borba na diplomatskom nivou. Mi smo zahtevali od rumunske vlade da pregledamo brod, i za to smo imali dovoljno razloga. Rumunska vlada je odbila naš predlog, pozivajući se na međunarodni karakter reke Dunava, koji garantuje slobodan brodski saobraćaj. Mi smo onda zapretili Rumuniji obustavom isporuka vojnog materijala. Nakon toga bilo nam je omogućeno da pregledamo brod i teret. Rezultat je bio iznenađujući: našli smo preko stotinu

engleskih vojnika, mornara, pripadnika pionirskih jedinica i artiljeraca, ogromne količine eksploziva, tehničke uređaje, oružje, a u utrobi broda našli smo čak i jedan top. Čitava ova fantastična i avanturistička ekspedicija trebalo je da na najužem delu Dunava, na Đerdapu, sa jugoslovenske strane reke, uz pomoć eksploziva, prouzrokuje rušenje brda i tako na duže onemogućiti nas „mokri“ put Dunavom. Rumunska vlada zamolila je na prijateljski način englesku ekspediciju da se vrati.

Druga akcija, koja je ovog puta bila usmerena protiv „suvog“ puta, nije bila tako maštovita i pustolovna. Primetili smo da su sve učestaliji požari na vozovima, na cisternama koje transportuju naftu. Naša ispitivanja su pokazala da su za podmazivanje ležišta upotrebljavali prašinu od karbora. Reč je o smesi koja pospešuje da se ležišta na vagonima pregreju. Pošli smo od pretpostavke da se te sabotaze sprovode na zemljištu rafinerije nafte u Ploes-tiju. Ta pretpostavka se pokazala ispravnom. Nije proteklo mnogo vremena a nama je pošlo za rukom da krivce uhvatimo na delu. U pitanju je bilo nekoliko rumunskih radnika, koje je vodio jedan engleski agent. Vredno je pažnje daje već tada, u vreme kada je u Rumuniji na čelu zemlje stajala prozapadna vlada, nemačka obaveštajna služba saradivala sa rumunskom obaveštajnom službom (Siguranca), kako bi se zaštitila proizvodnja petroleja. Čak i za ljubav svojih prijatelja sa Zapada, Rumunija nije bila spremna da dozvoli nikakve sabotaze protiv svojih nalazišta nafte.

Kod mene je stigao italijanski ambasador, kako bi dogovorili posao u vezi s transportom goriva u Italiju. Taj posao trebalo je od tada da bude poveren jednoj italijanskoj brodarskoj kompaniji, koja uživa poverenje vlade. On me je upozorio na to kako se u predstavništvu Kompanije „Levante“, koja je do sada obavljala taj posao, nalaze dva Grka. Italija se od oktobra 1940. nalazila u ratu sa Grčkom. Njegov predlog nisam mogao da odbijem. Nova, italijanska brodarska kompanija, nije, međutim, dugo obavljala povereni posao. Italijanski kolega odjednom se predomislio i izjavio kako on, zapravo, nema ništa protiv grčke kompanije „Levante“. Doznali smo da ta brodarska kompanija na otvorenom moru, na plavom Egeju, prebacuje na engleske tankere rumunsku naftu po povoljnoj ceni. Reč je o prilično primitivnom događaju, a za njim sledi jedan daleko suptilniji.

Romelovi oficiri, godine 1942, usred pustinje kod El Alameina, pronašli su u jednom engleskom skladištu za gorivo, burad, koja je bila namenjena za ulje za podmazivanje i na kojoj je pisalo ovo: „Nemačka vojna misija (Vermaht) u Rumuniji“. Ne čudite se mnogo, tada, u punom jeku pustinjske borbe, Nemačka je propustilo da preispita taj slučaj. Nije bilo vremena. Romelovi oficiri imali su važnija posla. A sada, da ispričam ovu privlačnu priču o buradi u kojoj se nalazilo ulje za podmazivanje.

Jednog dana posetio me je šef predstavništva nemačke firme za transport u Bukureštu Senker (Schenker & Co.). Tom prilikom mi je kazao da

mu pojedini transporti, u kojima učestvuje i njegova firma, i koji prevoze ulje za podmazivanje, izgledaju čudni. Ovo ulje za podmazivanje prevoze rumunske lade na Dunavu u buradima, a odredište je Nemačka vojna misija u Finskoj, dok je adresa pošiljaoca Nemačka vojna misija u Rumuniji. Spomenute rumunske lade imale su odredište Beč. One bi se kod mesta gde počinje mađarski deo Dunava okretale i svoj teret bi istovarile u malenoj bugarskoj luci na Dunavu. Posle toga bi ta burad železnicom bila transportovana u Svi-lengrad, koji se nalazi nedaleko od bugarsko-turske granice. Kako sam bio uveren da snabdevanje Finske rumunskim gorivom ima male izgleda na uspeh ako se odvija morskim putem, preko Gibraltara, predložio sam da se to snabdevanje odvija Dunavom i to preko Beča. Rečju, mobilisao sam nemačku obaveštajnu službu na Dunavu, koja mi je potvrdila da je jedna rumunska lađa na mađarskom delu Dunava promenila smer i da su je bugarske lučke vlasti „kidnapovale“. A zapravo su bugarske vlasti dozvolile da rumunska lađa uplovi u njihovu luku i da se teret tamo iskrca. Rumunski admiralitet, imajući na svojoj strani formalno pravo, utvrdio je povredu rumunske zastave, a jedan visoki funkcioner rumunskog Ministarstva spoljnih poslova konstantovao je, pri tome praveći ozbiljnu grimasu, da je tu posredi diplomatski skandal. Sproveli smo istragu i ubrzo utvrdili daje na ovaj način poslednjih nekoliko meseci transportovano ulje za podmazivanje preko Istanbula, ali ne za Finsku, već je to ulje odlazilo Englezima u Severnu Afriku. Reč je o količini ulja za podmazivanje koja odgovara jednomesečnoj potrebi Centralnih sila. Kada smo rezultate naše istrage saopštili rumunskim funkcionerima, koji su do juče tako žustro protestovali, oni su odjednom potonuli u duboko ćutanje. Konci ove originalne akcije vodili su nas čak do Svajcarske. Naše rumunske funkcionere - koji su, inače, kada je u pitanju nafta, veoma spretni i brzi u predlozima i odgovorima - nismo više zamarali neugodnim pitanjima. U takvim slučajevima, a posebno kada je reč o suverenoj zemlji koja nam je saveznik, ne treba se ponašati pedantno i sitničavo. Neki saboter, koga smo uhvatili na delu i koji mora da se pazi, daleko je manje opasan od drugog, novog, nama nepoznatog saboter, koji se zato još oseća sigurno.

Prve količine buradi, u kojima je bilo transportovano ulje za podmazivanje, kupila je divizija generala Lera, a to je bilo zavedeno kao „materijal za otpad“. Čak i vratolomne akcije umeju da poprime pomirljiv karakter i to blagodareći elementu humora.

Prvi američki vazdušni napad na Ploešti, avgusta 1943, označio je početak poslednje, ogorčene borbe za rumunsku naftu. 177 američkih bombardera, koji su vežbali u severnoafričkoj pustinji, imajući model rafinerijskih postorjenja i teritorija oko Ploeštija, izvršili su prvi težak napad na Ploešti. Gotovo polovina američkih bombardera bila je uništena od nemačkih lovačkih aviona, protivavazdušne odbrane, ili su stradali na povratku u svoje

baze. Naši gubici - koji su bili prouzrokovani požarom na rafineriji i uništavanjem postrojenja - iznosili su oko 50 000 tona goriva. Posle toga nije nastavljen napad sa udaljene afričke baze. Odbrambena snaga „naftne tvrđave Ploešti“ pojačana je teškim protivvazдушnim topovima i lovačkim avionima osposobljenim za noćne letove. Protivpožarnu jedinicu i službu za popravke na rafineriji zaista su majstorski organizovale nemačke i rumunske specijalne formacije. Kada su Saveznici osvojili italijanske aerodrome, u aprilu 1944. započela je velika vazдушna bitka za Ploešti. Uvek i uvek iznova pojavljivala se velika i silna flota bombardera „liberator“ — a štitio ih je veliki broj moćnih lovaca - i oni su pretvorili velike površine gde su bile rafinerije, u užasnu masu starog gvožđa. Crni dim gorućih tankera rafinerije dizao se hiljadu metara visoko u nebo. Proizvodnja goriva pala je na 30 procenata, na 20 procenata, a onda i ispod toga. Pa ipak, mi smo neumorno pokušavali da osposobimo postrojenje. I tek što je postrojenje počelo kako-tako da funkcioniše - proizvodnja je bivala ispod 50 odsto i onda sve manja i manja - sledio je novi napad. Napori i rezultati nemačko-rumunske organizacije na terenu oko rafinerije Ploešti ubrajaju se u najsajnija i najveća postignuća Drugog svetskog rata. Ovoj borbi između dve strane, gde jedna uništava a druga popravlja, trebalo bi neko sa spisateljskim darom da podigne spomenik.

Neprijateljska obaveštajna služba bila je odično informisana kako napreduju popravke štete na rafineriji, kao i o premeštanju proizvodnje na području Polestija. Kada sam, posle jednog od najuspešnijih vazдушnih napada, posetio mesto borbe i razaranja, zamolilo me je jedan holandski inženjer firme „Astra Romana“, da intervenišem u sledećoj stvari: jednostavno, nije moguće pružati neprestane telefonske informacije raznim službenim licima iz Bukurešta, koja hoće da znaju kako napreduju radovi oko popravke rafinerije. Ne može da se spase od silnih telefonskih poziva! Pita da li je moguće da se te informacije daju sa jednog centralnog mesta. Meni je zastao dah. Pretežna većina ovih telefonskih poziva, razume se, bili su pozivi agenata: „Halo, ovde Ministarstvo za naoružanje, odeljenje to i to. Kažite mi odmah još jednom u svrhu kontrole, koji su Vaše glavne štete na rafineriji!... Danke! Kroz 14 dana koliko ćete biti u stanju da popravite štetu? Dobro, javiću se ponovo!“

Mnogi inženjeri imaju sklonost da sve posmatraju sa tehničke strane, a beskrupulozni obaveštajci prepoznaju se po svojoj drskosti. Velika je nesreća kada se sretnu ovakva dva tipa čoveka! Upadom Crvene armije u Rumuniju, avgusta 1944, bitka za rumunsku naftu bila je okončana.

Veoma moderno postrojenje benzina za avionsko gorivo holandsko-ingleske kompanije „Astra Romana“ tokom bombardovanja nije stradalo, ali nije preživelo oslobođenje Rumunije. Nemačka je bila prisiljena da postrojenje isporuči (vrednost oko 60 miliona maraka) Sovjetskom Savezu.



Ono je, takode, spadalo u ratni plen. Ukratko: čitavo postrojenje je razmontirano i transportovano na Istok.

Borba za rumunsku naftu našla je mesto i u jugoslovenskoj optužnici, koja je opisala moju biografiju ratnog zločinca:

„...Njegovo imenovanje bila je stvar od najvećeg značaja za nemačku ratnu mašineriju;... Da nije funkcionisala isporuka nafte iz Rumunije... Tako što je iskoristio ruski problem, uz pomoć nemačke obavestajne službe. Nojbahter je potencirao i širio strah pred mogućim sovjetskim napadom na Rumuniju. Ta propagandna akcija je uticala na političko mišljenje u Rumuniji, od kralja pa do najnižih slojeva rumunskog društva. Rumunska armije bila je loše naoružana, a nedostajalo joj je pre svega odbrambeno oružje i ratno vazduhoplovstvo. Nojbahteru je pošlo za rukom da svojom akcijom, godine 1940, rumunskom naftnom monopolu suprotstavi nemački monopol na oružje. Na osnovu toga došlo je do pakta 'oružje - nafta'. Tako su Saveznici izgubili bitku za rumunski petrolej... Tako je Nojbahter pobedio Saveznike u ekonomskoj bici za naftu, naoružao je Rumune i od Rumuna napravio je saveznike u borbi protiv Sovjetskog Saveza. Time što je iz Rumunije dobijao naftu, koja je bila odlučujuća za nemačku vojnu motorizovanu armiju, pomogao je Hitleru, da u najkraćem vremenu okonča svoje agresivne pripreme...”

Ovo, zapravo, ne zvuči nimalo loše i ja protiv optužbe ove vrste ne mogu ništa da izjavim. Ono što je istina je to, da ovakve rečenice, sve manje mogu da se prepoznaju kao optužnica, što je veći vremenski razmak od epohe gde se svaki podvig Nemca žigoše kao ratni zločin.

U tom vremenu bilo je upravo tako: maj 1947, bunker bez prozora, u jednom beogradskom policijskom zatvoru, a unutra se nalazi jedan srpski seljak koji je osuđen na smrt, i on je u okovima kao i ja.

„Oni će da me obese samo zbog toga što nisam komunist. Ja sam nevin!”

„Pa ubio si dva policajca!”

„Ja sam hteo da pogodim drugu dvojicu kada sam pucao pored prozora kancelarije. Ja sam nevin!”

Hteo sam da ga utešim: „I mene će da srede. A šta ja da kažem? Ja nisam ubio nikoga!”

„Ali ti si Nemač!”

Rajo Iliću, po tebe su došli i obesili te, a ja sam jos živ! Da li se zbog toga ljutiš na mene?

Ja sam u svojstvu specijalnog izaslanika za privredna pitanja u Rumuniji i kao opunomoćeni izaslanik za pitanja nafte na Balkanu vodio bezbrojne razgovore, koji će mi, zbog izvanredne sposobnosti mojih partnera u tim pregovorima, uvek ostati u najboljem sećanju. Predavao sam neku vrstu odlikovanja, koje je uživalo veliki prestiž: Romelova fotografija sa njegovim potpisom. Romela sam poznao još iz vremena kada sam bio gradonačelnik

Beča, 1938/39 godine, a on je bio komandant Vojne akademije „Marija Terezija“ u Bačkom Novom Mestu. Kada je tadašnji general-pukovnik Romei u Africi dostigao legendarnu slavu, zamolio sam ga da mi pokloni slike, koje sam ja onda delio za posebna postignuća i podvige na polju nabavke ulja i nafte (podmornički rat, snabdevanje Romelove armije u Africi). Odlikovanje ima vrednost, čak i tada kada više niko neće da zna ko gaje i zašto primio.

I ja sam sam, međutim, bio predmet neobične pažnje jednog od mojih partnera, koji me je naglašeno svečanim tonom počastio sledećim rečima:

„Vaša Ekszellenz! U slučaju da iz Rumunije ponese i poslednju kap benzina, a da imate problema sa svojim upaljačem, predajem Vam praupaljač čovečanstva. Pozdravljam Vas, sa najboljim željama za Vašu dalju budućnost!“ Pri tom mi je predao neobrađen komad prirodnog kamena kojim može da se upali vatra, zatim čeličnu peglu sa kremenom, kojim se kreše i fitilj (stenjak). Počeo sam da se sa vatrenom revnošću služim ovom aparatom kada sam palio cigaretu, a pri tom je oko mene padala kiša žeravica i za kratko vreme sam povredio nekoliko prstiju. Dete u odraslom čoveku insistiralo je na svom pravu da se igra svojom igračkom. Mom saradniku i zameniku, savetniku ambasade dr Henriku Klugkistu, oštrom posmatraču, koji je moje napore da kremenom upalim cigaretu pratio sa dobronamernom pažnjom, pošlo je konačno za rukom da pruži tačnu ocenu i priznanje mom praupaljaču:

„Ovaj upaljač je odličan, ali zahteva jedan dodatak: morate da nabavite odelo od azbesta i kutiju šibica!“ Na kraju sam ovaj upaljač stavio među svoju lovačku opremu i to sa tajnom nadom da bi mogao da posluži i da trijumfalno dode do punog izražaja kada se nađem u prašumi Karpata i kada potrošim i poslednju šibicu. Kada sam pušten iz zatvora na slobodu, među mojim stvarima nije bilo ne samo mojih odlikovanja, nego je nedostajala i moja celokupna lovačka oprema, uključujući i praupaljač. Radost zbog ponovo zadobijene slobode pomogla mi je da prebolim ovaj gubitak. Zelja mi je da lopova skupo košta ta krađa (odelo od azbesta).

Kada sam u oktobru 1942. dobio zadatak da idem u Grčku, Glavni štab insistirao je na tome da se i dalje brinem za rumunsku i mađarsku naftu. Naše operativne rezerve, koje su još na početku rata protiv Rusije iznosile preko dva miliona tona, zimski ratni pohod je skoro potpuno potrošio, tako da smo živeli samo od dnevne proizvodnje. Ona je povećana blagodareći brzom porastu proizvodnje nafte u Austriji i Mađarskoj. Ofanzivom na Kavkazu trebalo je Nemačkoj omogućiti da se dokopa naftonosnih polja u Maikopu, Groznom i Bakuu. Neuspeh ove ofanzive značio je, u stvari, kraj našeg ofanzivnog ratovanja. Samo mali broj onih koji su tačno poznavali pravo stanje sa gorivom, mogli su da pretpostave pravu sliku situacije. Pod ovako pretećim uslovima Glavni štab nije hteo da se odrekne mojih usluga na polju ovog važnog vojnoprivrednog područja. Mogao sam da i dalje preuzmem



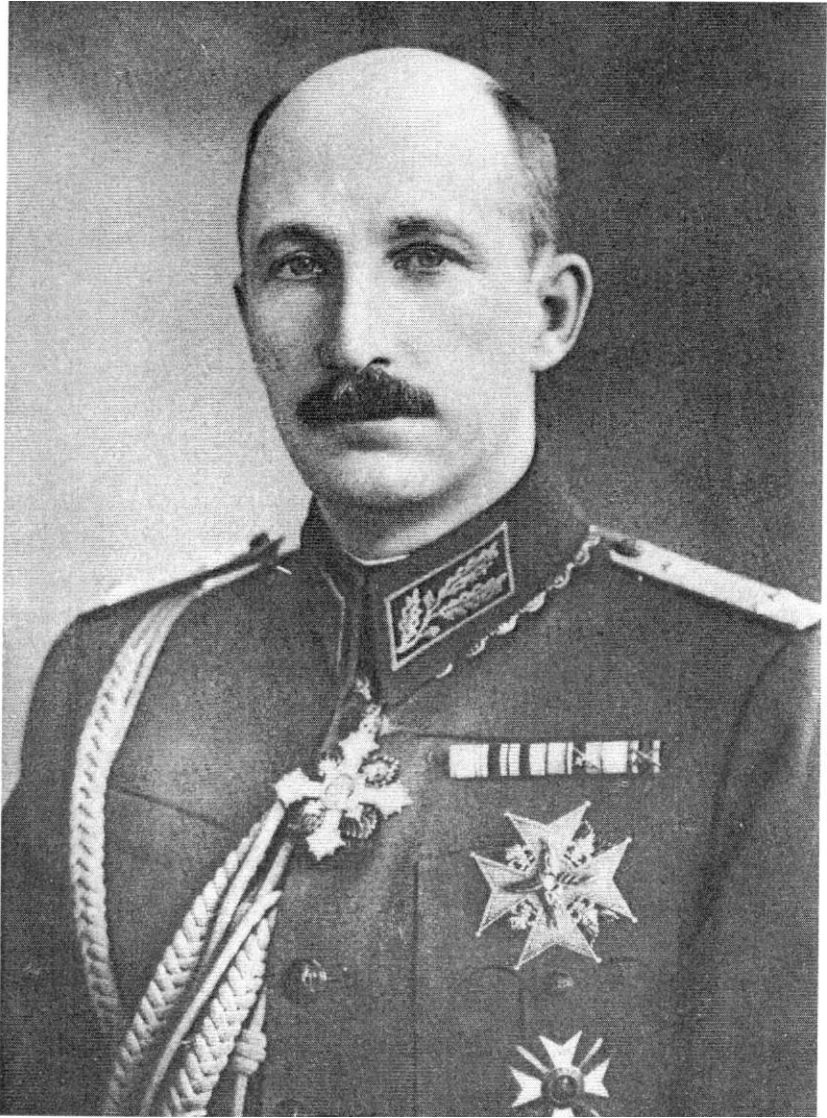
Rumunska naftonosna polja - srce nemačkog snabdevanja gorivom. O njima je bilo reci prilikom stvaranja pakta gorivo-za oružje. Na slici: Naftonosna polja kod Morene



Savez između Antoneskua i Gvozdene garde. Antonesku (levo) i Horia Sima na jednoj pobjedničkoj paradi Gvozdene garde u Bukureštu, u oktobru 1940. Obojica nose zelene legionarske košulje. Iznad njih se vidi portret ubijenog Kodreanua



Maršal Antonesku



Kralj Bugarske Boris

odgovornost samo zato jer sam u Bukureštu imao trojicu odličnih saradnika na poslovima u vezi sa naftom: savetnika Nemačke ambasade, dr Klugkista, sekretara Nemačke ambasade, dr Sober i direktora, dr Krenera. Bez njihovog neumornog duha i preciznosti Rumunija ne bi za nemačko vođenje rata nikada postala ono što je uistinu bila: benzinska pumpa, koja je funkcionisala besprekorno kao automat.

Mojim rumunskim partnerima u pregovorima morao sam da odam priznanje da su na najbolji mogući način čuvali interese svoje zemlje. Nisu nikada propustili priliku da izvuku za svoju zemlju male ili velike pogodnosti i koristi. Ova zemlja raspolaže velikim rezervoarom prvorazrednih talenata, odličnih pregovarača, koji umeju da svoju stvar *fortiter in re, suaviter in modo* ostvare. Pri tom poseduju onaj humor, bez koga ni najozbiljnijoj stvari nije moguće da dugoročno funkcioniše. „Koliko ste potrošili para za mito?“, pitaće me svaki navodni poznavalac Rumunije. Ni pare!

Rado bih spomenuo imena svih tih Rumuna koje cenim, ali nisu mi poznate njihove sudbine. Ne želim nijednog od njih koji žive iza „gvozdene zavese“, pod komunističkim režimom, da kompromitujem time što će da primi pohvalu od diplomate Trećeg rajha.

## BARIKADE

### Maršal Antonesku i Gvozdena garda

U Rumuniji nisam imao nikakav politički zadatak. Kada je krajem 1940, posle Fabriciusa, trebalo da preuzmem i političke zadatke koji spadaju u nadležnost ambasadora, rajhslajter (Reichsleiter), voda SS Borman je u posebnoj audijenciji kod Hitiera zahtevao da me odstrani iz diplomatske službe, jer sam „čovjek koji neprestano proizvodi partijske konflikte. Sa svakim gaulajterom, pokrajinskim sekretarom Nacističke partije, nalazi se na ratnoj nozi i ne poštuje nacističke partijske organizacije koje deluju u inostranstvu.“ Ovo se desilo u decembru 1940. Ribbentrop je to shavatio kao napad na sebe i branio se. Petrolej se pokazao kao snažniji od vodstva Nacističke stranke i kriza oko Nojbahera je okončana tako što je politički deo ambasade vodio Fon Kilinger, a on je za Nacističku stranku bio nedodirljiv.

Poslanik Paul Šmit (Schmidt), iz Odeljenja za štampu, bio je u Obersalbergeru slučajni svedok dela jedne žustre polemike, koja se vodila oko moje ličnosti.

Borman: „A ja Vam kažem, družo Ribbentrop, ovaj čovek je partijsko-politički nepouzdan!“

Hitler, svojim najdubljim glasom: „Ja poznajem Nojbahera. Da li je on pouzdan kao čovek partije, to ne znam!“

Ukratko, ostao sam na položaju ambasadora za privredna pitanja u Rumuniji, premda je pitanje moje partijsko-političke pouzdanosti ostalo otvoreno i stavljeno pod sumnju od najviše partijske instance.

Kao dokaz da ovu knjigu ne koristim kako bih se naknadno hvalio u vezi sa mojom nepouzdanošću, izveštavam o sledećem primeru: kada je Fon Kilinger stigao u Bukurešt, preneo mi je Hitlerove pozdrave i dao mi na taj način do znanja da se ne sumnja u moju lojalnost. Ko je tada bio u pravu? Hitler ili Borman? Obojica? Navodim ovaj primer, jer sam primetio koliko je sada ljudi otkrilo da su bili nepouzdanici, a ta njihova, navodna, nepouzdanost graniči se čak sa otporom prema Hitleru.

Ja, dakle, sa političkim stvarima u Rumuniji službeno nisam imao ništa, i samo sam u retkim slučajevima zastupao našeg ambasadora, kada je bio odsutan. U praksi, međutim, u politčkoj igri nisam ostao po strani i do toga je došlo na sledeći način.

Tokom prelomnih događaja u Rumuniji, u septembru 1940, nisam poznavao ni generala Antoneskua (Antonescu), a ni vođu Gvozdene garde, koja je delovala ilegalno. General Antonesku stupio je na poseban način u krug mojih poznanika. Bilo je to u maju 1940. godine, kada su se u mojoj kancelariji pojavili, jedan za drugim, prvo general, a onda ministar. I jedan i drugi saopštili su mi svoju najdublju zabrinutost, jer je general Antonesku, po naredbi kralja, uhapšen i interniran u jedan usamljen manastir. Prijatelji generala strahovali su, a za to su imali valjane razloge, da će ovaj ogorčeni protivnik režima Karola Drugog biti ubijen. Sef kraljeve tajne službe Moruzov, u tim je stvarima bio vest. Tako su ubijeni Kodreanu (Codreanu), vođa Gvozdene garde i njegove kolege, njih četrnaest, nakon što su u zatvoru okrutno mučeni. Posle toga su bili prebačeni u autobus. Iza svake žrtve, koja je bila svezana, sedeo je policajac. Na dogovoreni signal, svaki policajac bacio je oko vrata svoje žrtve kanap i udavio je. Leševi su bili bačeni u jamu. U jesen, ovih petnaest pripadnika Gvozdene garde bilo je svečano sahranjeno. Pomenu je prisustvovao i maršal Antonesku, kada je poslednji put nosio zelenu košulju legionara.

Prijateljima Antoneskua izgledalo je da bi službeni demarš nemačkog ambasadora Fabriciusa u korist generala Antoneskua bi teško izvodljiv i ne od velike koristi. Umesto toga pitali su, da li bih ja pristao da privatnim kanalicima upotrebim svoj autoritet?

O generalu Antonesku sam znao veoma malo. Jedina pouzdana informacija glasila je daje bio neprijateljski raspoložen prema Nemačkoj. Njegov ugled vojnika iz Prvog svetskog rata bio je veliki. Njegovo ime čuo sam veoma često kako mnogi izgovaraju sa poštovanjem. Znao sam da su general i ministar, koji su se zauzeli za Antoneskua, bili krajnje čestiti i poštovani rumunski patrioti. O tome sam razgovarao sa jednim mojim rumunskim prijateljem, koji je bio u dobrim odnosima sa kraljem i njegovim svemoćnim mi-



nistrom dvora, Urdareanuom. On je bio spreman da ministru saopšti moje mišljenje, da neka „nesreća“, koja može da se desi generalu Antoneskuu, u nemačkom Glavnom štabu neće biti dobro primljena. Ali, za nemački Glavni štab general Antonesku bio je politički potpuno nepoznat, pa, prema tome, nije mogao biti ni zabrinut za njegovu sudbinu. Urdareanu je sve to javio kralju, koji se veoma uzbudio jer se izaslanik Nojbaher meša u unutrašnje stvari Rumunije. Rusi su, međutim, već bili u Besarabiji. Tek sam malo pre toga doznao da je i naš ambasador Fabricius bio kod Urdareanua i da je preduzeo neslužbene korake zbog zatočenog generala. Antonesku je uskoro bio oslobođen.

U moru poslova i događaja ovaj sam incident odavno zaboravio, kada mi se, u septembru 1940, telefonski javio general Antonesku i pitao kada bih mogao da ga primim. Bilo je to vreme kada je kralj abdicirao, a Antonesku je preuzeo poslove vlade. Ja sam to odbio i umesto toga sam ponudio da ja njega posetim, jer sam znao da general za sobom ima mnogo neprospavano noći. On je, međutim, odlučno insistirao na tome da on mene poseti. Posle pola časa Antonesku je već bio kod mene i iznenadio me sledećom izjavom:

„Moja poseta Vama predstavlja prvi potez moje vlade. Znam da Vama treba da blagodaram što sam živ i došao sam kako bih Vam se lično zahvalio!“

Odgovorio sam, braneći se, da on moju intervenciju u njegovu korist suviše visoko ceni i da možda preteruje. Kazao sam mu takode, da sam ponosan ako je moj, ma kako neznatan udeo, pomogao čoveku koga celokupna rumunska nacija spominje sa poštovanjem i koji sada, evo, sedi preko puta mene i to kao predsednik vlade svoje države.

Naši lični odnosi postali su veoma srdačni. Na početku je čak želeo, prilikom imenovanja svakog ministra, da prethodno čuje moje mišljenje.

Sukob između starog vojnika, generala, i mladih revolucionara uskoro je buknuo. U više navrata bio sam pozivan da im budem posrednik. I od jedne i od druge strane čuo sam gorke optužbe na račun neistomišljenika.

Savez između Antoneskua i Gvozdene garde mogao je da opstane samo pod sledećim uslovom: ili da se stari general odrekne svog konzervativnog ubedenja ili da Legija odustane od svojih revolucionarnih metoda. I jedno i drugo bilo je isključeno. I tako su sukobi postajali sve češći. Nasilje i diletantski napadi na državne zgrade uprave i privrede ogorčili su starog vojnika. On se osećao kao otac otadžbine i njemu je svaki poremećaj reda i discipline bio nepodnošljiv i užasan. S druge strane, autoritativni, vojni način vladanja šefa vlade razbesneo je legionare, koji su zahtevali revolucionarnu obnovu društva. Prvi veliki sukob izbio je u novembru 1940, kada su legionari počeli da se svete zbog dugogodišnjih krvavih progona. Kao prvi na udaru njihove osvete našao se jedan broj predstavnika starog režima. Među žrtvama bili su čuveni istoričar Jorga, te Moruzov, koji je, kako sam već spo-

menuo, stajao na čelu progona protiv legionara. Ubijeni voda Legije Kodreanu. bio je od svojih sledbenika poštovan i slavljen kao svetac. Bivši predsednici Vlade, Tataresku i Gigortu, koje su već povelili na egzekuciju, bili su spaseni u poslednjem trenutku pre nego što su zauvek nestali u šumi, nedaleko od Banesa. Ova akcija spasavanja tekla je preko sekretara Gigurtasa, preko nemačkog ambasadora Fabriciusa i mene. Sef policije, pukovnik Riosanu. jedva ih je spasao. General Antonesku je pobesneo. Veoma čudno je da se Antonesku bojavao da će ga ovi teroristički akti kompromitovati u očima vode nemačkog Rajha. To se, međutim, nije dogodilo.

Posle ovog događaja sledili su novi sukobi. Mihai Antonesku, koji je tada bio državni sekretar Ministarstva pravde, a nalazio se tek na početku karijere, samo je dolivao ulje na vatru. Voleo je da ga smatraju bliskim rođakom predsednika vlade, sa kojim, zapravo, uopšte nije bio ni u kakvom srodstvu. U pitanju je čovek koji je bio uzašno ambiciozan i voleo je intrige, te je predstavljao zao duh u vladi maršala Antoneskua. Sa svojim prezimenjakom general je došao u kontakt tako što gaje ovaj, kao nepoznati advokat, sa grupom drugih advokata branio u procesu. Kralj je rešio da se otarasi omrznutog protivnika, popularnog generala. General Antonesku bio je optužen za bigamiju, jer se oženio ženom koja još nije bila pravno razvedena od svog prvog muža. General je dobio proces u trećoj instanci. Tako je Mihai Antonesku postao pristalica popularnog generala i kada je došlo do velikih promena u Rumuniji, u septembru 1940, on je postao državni sekretar u Kabinetu nove vlade. Postao je član legionarskog kluba, gnezda (cuib), kome je pripadao i sam voda Legije Horia Sima. Ubrzo je shvatio da se legionari prema njemu odnose sa krajnjim nepoverenjem i da se suprotstavljaju njegovim ambicioznim planovima. Dan i noć se nalazio u blizini državnog vode, kontrolisao je i uticao na sve odluke i poteze svoga šefa, predsednika vlade Antoneskua, i znatno je doprineo tome da politički prestiž maršala polako izbledi. U sukobu između maršala i Legije (Gvozdene garde), Mihai Antonesku se zalagao da dođe do konačnog raskida. Legionari su svojim nedisciplinovanim akcijama ogorčili vodu (Conducator statului) i time onemogućili da dođe do kompromisa. Dana 20. januara 1941. među njima je izbio otvoreni sukob. Maršal je naredio da policija zauzme prefekturu (opštinske zgrade), koje su držali legionari (Gvozdena garda). Ova akcija izazvala je oružani otpor Gvozdene garde, koja je u Bukureštu podigla barikade. Tako je došlo do trodnevnih krvavih uličnih borbi između legionara i državnog vode, generala Antoneskua. Čak je i zgradu vlade opsela Gvozdene garde, a kratko vreme je čak bila delom i u njihovim rukama. Maršal je sve vreme ostao u zgradi. Komunisti, u najboljem maniru neutralnih posmatrača, sa krovova kuća pucali su u obe zaraćene strane.

I kao što to uvek biva, jahači apokalipse i ovog puta navalili su da ubijaju i pljačkaju. Otimačina, požari i ubijanje Jevreja besneli su, pored ovih

uličnih borbi, u kojima su se jedni borili za revoluciju, a drugi, u odbrani reda i poretka, na kocku stavljali svoje živote. Svaka revolucija i svaka kontrarevolucija su krive, jer kao posledica njihovih akcija dolaze na scenu pljačkaši i ubice. Da unište bandite, da parazitima ne dozvole da uđu u organe vlasti, a da se oslobode diletanata, ostaje zadatak svih revolucija koje hoće da se održe na vlasti.

Iskušenje da nastavim sa ovom temom je veliko. Ja sam, međutim, priповедач, memoarista, pa zato moram da mu se oduprem.

U to vreme tekle su pripreme armije generala Lista za upad u Grčku. Bio sam svedok neobičnog prizora: u glavnoj ulici Bukurešta, gde se pucalo na sve strane, pojavilo se iz jedne sporedne ulice odred nemačke artiljerije. Ukazala im se sledeća slika: barikade, leševi, pucanje iz mitraljeza i pušaka, ljudi beže da bi spasli živote, zbunjenost i vrisak. Nemačka jedinica nije se ni za trenutak zaustavila, već je produžila, kao na paradi, da maršira dalje. Samo se čulo nekoliko nemačkih zapovesti, zvuk oružja koje je spremno da dejstvuje u slučaju napada, pogledi upereni pravo na barikade, prozore i krovove nisu pokazivali nikakvo uzbuđenje. Ova nemačka jedinica pokazala je šta je to snaga i disciplina. Marširali su ovi savršeni ratnici kroz haos, kao da ih se sve to nimalo ne tiče i samo se čulo klepetanje njihove gvozdene artiljerije. Borbe između zaraćenih rumunskih strana odjednom su prestale i oružje je zanemelo. Kao na nekoj fudbalskoj utakmici, zavađeni Rumuni pozdravljali su nemačke vojnike i aplaudirali im. Kako je i došao, odred nemačke artiljerije izgubio se ponovo u jednoj sporednoj ulici i borba među zaraćenim rumunskim stranama ponovo je nastavljena, a prasak pušanih metaka nastavio je da odzvanja ulicom.

U oba svetska rata tragičan zadatak nemačkih vojnika bio je da godinama ulažu nadljudske vojničke napore kako bi zamaglili голу činjenicu da je borba izgubljena.

Mudar rumunski državnik, koga sam već jednom citirao, na ovom mestu bi kazao: „Kada bi Vaša, nemačka nacije, posedovala i političkog dara, verujte mi, to bi bilo previše, Vi biste bili suviše jaki.”

Kada sam drugog dana uličnih borbi posetio zgradu predsednika vlade, kako bih se informisao o situaciji, zatekao sam maršala Antoneskua koji je delovao pouzdano i čvrsto kao čelik, sa kojim je bio Mihai Antonesku, koji je bio potpuno slomljen. Maršal je bio pravi vojnik. Konačno mu se pružila prilika da rešava ne političko pitanje, nego vojni problem: ugušivanje pobune. Tehnička pitanja ovih zadataka držala su ga danonoćno budnim. Tu je on bio u svom elementu i nije pokazivao znakove umora. Mihai, koga sam posetio posle maršala, doživeo je moralni slom. On je voleo intrige, da se igra vatrom ispred barikada. Grčio se od plača, suze su mu tekle po crnom kaputu, a pri tom nije prestajao da optužuje sam sebe: „Za sve sam ja kriv. Ja sam maršala savetovao da izazove legionare. Verovao sam da će Gvozdena

garda da popusti i prihvatiti moje ultimativne zahteve, a sada imamo građanski rat! Gospode Bože! Moram da se ubijem!"

Bio sam zgađen ovakvom scenom i odgovorio sam mu hladno, da njegovo samoubistvo neće okončati ulične borbe pa zbog toga ne bi bilo ni od kakve koristi. Takođe sam izjavio da sam spreman da se lično angažujem i da razgovaram sa vodstvom legionara i da ih nagovorim da prekinu ulične borbe, jer je njihov otpor besmislen. Mihai Antonesku preterano mi se zahvaljivao.

Nikada mi nije oprostio to što sam bio svedok njegovog moralnog sloma i njegovih samooptužbi. Brzo se oporavio kada su ulične borbe prestale. Postao je zamenik predsednika vlade i ministar spoljnih poslova. Po-veo je osvetnički rat protiv legionara, a mene je mrzeo iz dna duše.

Dana 23. januara 1941, u ranu zoru, tačno u 04.30, našao sam se - uz pomoć nemačke obaveštajne službe, posle vožnje pune avantura, prolazeći kroz ulične barikade legionara - u glavnom štabu Horia Sime i njegovih drugova. Horii Simi kazo sam sledeće: „Vaša borba potpuno je beznadežna. Policija i armija stoje, diciplinovano i lojalno, uz maršala. Ako polazete nade u generale koji bi bili prijateljski raspoloženi prema legionarima ili u mlade oficire, sve je to čista iluzija. Isto je tako besmislena svaka nada Gvozdene garde u nemačku armiju, u Vermaht. Takođe su sasvim nerealna očekivanja legionara, ako računaju sa moralnom podrškom nemačkog Glavnog štaba. Vodstvo Nemačkog rajha vidi u osobi maršala Antoneskua pouzdanog garanta za red i poredak u zemlji, koja je od najvećeg značaja za nemačku ratnu privredu. Nemačka uvozi gorivo iz Vaše zemlje i ne može da trpi nikakav nered i prekid transporta nafte zbog ustanka i građanskog rata u Rumuniji. Sem toga, Vaša je država, kao što sami dobro znate, poprište koncentracije nemačke armije, odakle namerava da krene u dalje ofanzive. Pod ovakvim okolnostima ne možete ni časa više da, ako imate osećaj odgovornosti, nastavite sa besmislenim, bratoubilačkim uličnim borbama. Zahtevam od Vas da odmah uklonite barikade sa ulica Bukurešta i da započnete da razgovarate sa maršalom. Još juče on je bio spreman na taj korak."

Posle moje izjave nije usledila nikakva debata. Diktirao sam proglas ljudima koji su bili na barikadama i naredio da se obustavi vatra. Horia Sima je ovaj proglas potpisao. Odmah sam otišao u Nemačku ambasadu, obavestio sam ambasadora o svojim koracima i telefonirao sam maršalu, koji me je zamolio da ga odmah posetim. Prvi pokušaj da dođem do zgrade predsednika vlade nije uspeo, jer su me mašinkama zaustavili branitelji zgrade predsednika vlade. Sa mnom je bio Fon Bolšving (von Bolschwing), iz Odeljenja za inostranu špijunažu. On je te noći bio moj vozač i vodič. Parkirali smo kola u jednoj sporednoj ulici i zamolio sam, telefonski, maršala, da svojim vojnicima zabrani da me ubiju. Posle toga, iz zgrade je izašla delegacija viših oficira, pošla mi u susret i odvela me u tvrđavu šefa države.

Antonesku je za sobom imao tri neprospavane noći, a ja samo dve, i to sa daleko manjim teretom odgovornosti. Pozvao je jednog potpukovnika iz svog štaba s ciljem da se napravi protokol, radi večnog sećanja i blagodario mi veoma svečano u ime rumunske države i nacije zbog moje intervencije, a onda dodao:

„A sada ću da obesim celokupno vodstvo legionara!"

„To nije moguće gospodine maršale!", odgovorio sam.

„Nemoguće? Ja ću to, razume se, da uradim! To su kriminalci. Svi će da vise na banderi!", ostao je uporan maršal

„Ja Vam još jednom kažem, da to tako ne ide, jer su time dovedeni u pitanje moja čast i moj obraz kao posrednika!", odvratio sam.

„Hoćete da štitate zločince?", upitao je.

„Nije moja stvar da o ovom slučaju razmišljam sa pravnog gledišta. U pitanju je prosta činjenica da sam ja sa tim ljudima pregovarao na njihovim barikada i to kao privatna osoba, bez službenog naloga. Da sam znao da će oni da budu obešeni, tada, razume se, ne bih to uradio. Ispod moje lične časti je da ljude isporučim na vešala!" ostao sam uporan.

Protokol večnog pomena i blagodarnosti prema meni ovog puta nije nastavljen. Plahovita i napeta diskusija između generala Antoneskua i mene trajala je skoro dva časa. U međuvremenu, sklanjanje barikada sa ulica i pušanih gnezda sa krovova kuća dobro je napredovalo. Na nekoliko mesta došlo je, zbog nesporazuma, do pucnjave, koja je uglavnom legionarima donela velike žrtve. Vodstvo legionara pobešlo je u Nemačku, gde su bili internirani. Na taj način bezgranično ogorčen maršal nije trebalo više da se muči o pitanju njihovog vešanja. Oko podne, 23. januara 1941, u Bukureštu je bio ponovo uspostavljen mir. Za mene, međutim, radno vreme još nije bilo završeno. U dva posle podne, krenuo sam na put avionom, sa jednom delegacijom iz Bukurešta u Sofiju, gde je trebalo da vodim pregovore u vezi sa snabdevanjem armije generala Lista, kada krene u ofanzivu iz pravca Bugarske i prodre u Grčku. Već istog dana imao sam jednoipočasovni razgovor sa bugarskim kraljem Borisom, koji nije uglavnom govorio o svom privatnom životu. Nakon susreta sa kraljem, sreo sam se sa bugarskim predsednikom vlade, Filovim, sa ministrom spoljnih poslova, sa vojnim ministrom, sa ministrom finansija i trgovine. Oko ponoći zaspao sam kao zaklan. Ugovor je potpisan 1. februara 1941.

Od državnika koji su tog dana vrednog spomena, 23. januara 1941, bili moji sagovornici, niko više nije živ. Svi su streljani. Nova poglavlja u istoriji počinju, kao i uvek, ljudskim žrtvama.

Kada Fon Hasel (von Hassel) u svom dnevniku zapisuje informaciju da su me mrzela oba Antoneskua, onda se to odnosi samo na Mihaia. Maršal Antonesku sigurno nije nikada zaboravio našu mučnu diskusiju, mi smo se, međutim, međusobno poštovali. Mihai je uvek nastojao da nepoverenje

maršala prema meni obnovi i raspiruje. Naš poslanik, Fon Kilinger, koji je do kraja ostao pod uticajem Mihai Antoneskua, nije se ni malo potrudio da protiv toga nešto preduzme.

Maršal Antonesku napravio je i velike greške. Jedna od najvećih odnosa se na loš odnos prema kraljevskoj porodici. Mladi kralj bio je gotovo sasvim isključen iz javnog života zemlje. Njegova uloga bila je ograničena na retke, prazne i bezsadržajne reprezentativne zadatke. Madam Antonesku konkurisala je Heleni, kraljici-majki, jednoj od najšarmantnijih žena koju sam imao čast za sretne, za titulu prve dame države. Čuo sam ne jednom maršala kako daje oštre, antidinastičke izjave. Rumunski narod, međutim, u ogromnoj većini, bio je za monarhiju i za dinastiju. Da se režim maršala Anoneskua produži i to preko državnog vođe (Conducator Statului), koji bi se zvao Mihai Antonesku, vodilo bi do kratkoročne tragikomedije.

## SUSRETI

U Rumuniji sam stekao više prijatelja nego u bilo kojoj drugoj stranoj zemlji. Ne znam koliko je njih preživelo velike promene u godinama posle Drugog svetskog rata i, ako su preživeli, gde se sada nalaze. Zbog toga moram da se odrekнем namere da imenujem te ljude, o kojim mislim sa poštovanjem i prijateljskom lojalnošću, kada god se setim ove lepe zemlje.

O maršalu sam dovoljno pričao, barem koliko je bilo moguće u uskim okvirima ove knjige. Pokušaj da se objektivno vrednuje i oceni njegova ličnost, posao je koji stoji pred istoričarima. Hitler je osećao poštovanje prema tom čoveku. General Antonesku je kazao Hitleru: „Sa mnom ne bi ste mogli da vežbate i ponavljate bečku presudu, a nacionalisti Vašeg ranga ne treba da naglašavam da ja takvu presudu neću nikada priznati!”

Reč je o bečkoj presudi, kada je, 30. avgusta 1940, Rumunija izgubila najveći deo Erdelja (Transilvanije), koji je pripao Mađarskoj.

Pred sudijama nove, komunističke Rumunije, i pred puškama streljačkog voda, maršal Antonesku je stajao kao što je stajao celog svog života: časno i hrabro. Mihai Antonesku pred streljanje je plakao i cmizdrilo, a sam je, izgleda, zaboravio daje nemali broj ljudi osudio na smrt. Među ubijenim našao se i jedini poznati pripadnik Legije (Gvozdene garde), koga sam upoznao pre septembarske revolucije 1940, generala Antoneskua i Gvozdene garde. Kasnije je on postao rumunski ambasador u Berlinu. Reč je o inženjeru Grekeanu. On pripada neugodnim, nepodobnim ljudima, protiv kojih je akciju progona političkih protivnika sproveo Mihai Antonesku. Politički protivnici slati su na front, sa tajnim uputstvima za komandante da se stalno šalju u prve linije, te da im nije dozvoljeno da koriste vojnički odmor. Jednog dana kazao mi je Mihai, sa upadljivo preteranom, neiskrenom ljubaznošću:

„Vi ste Grekeanov prijatelj, a sa njegovom ženom još uvek imate kontakt? Sigurno će Vam predstavljati zadovoljstvo da joj saopštite daje njenom mužu odobren odmor!"

Mihai je veoma dobro znao da je njen muž pre dvadeset i četiri časa poginuo na frontu. Ja sam mogao da proverim ovu činjenicu.

Ma kako da se trudim da se držim one izreke „o mrtvima sve najbolje", ipak Mihai Antoneskuu ne mogu da napravim bolji i lepši spomenik. Sto je bio moj neprijatelj, to mu ne zameram. Ja sam ga prezirao. I njegova mržnja prema meni i moj prezir ubrajaju se u tipične emocionalne, lične crte aktera tih ratnih vremena.

Kada je general Antonesku, septembra 1940, formirao svoju vladu, u njegov kabinet ušlo je i nekoliko pripadnika Legije (Gvozdene garde). Horia Sima, na primer, postao je zamenik predsednika vlade, a njemu je tada bilo 32 godine. Predavao je predmet logiku u gimnaziji. Bio je odličan „ilegalni radnik". Za sobom je već imao zatvor i mučenje, ali, razume se, nije imao pojma o državnoj upravi i ekonomiji. On je tada bio ideolog a ne političar. Njegovo pravo na vodstvo bilo je neprikosnoveno i proizlazilo je iz hijerarhijskih zakona Legije, a potvrdio ih je sam voda i mučenik, Kodreanu. Horia Sima zauzimao je na toj lestvici dvanaesto mesto, od ukupno 24 lidera Gvozdene garde. Dvadeset i tri je ubila država i to bez sudskog procesa. Narod je njihov pokret uporedio sa krompirom: glavni plod, krtola, nalazio se ispod zemlje. Kada su pripadnici Legije, uglavnom veoma mladi ljudi, počeli kao komesari da diletantski vode privredu - a nisu imali nikakav ekonomski plan - više puta sam upozorio Horia Simu, koji je bio dobroćudan čovek sa kojim se moglo razgovarati: „ako ovako nastavite, imaćete uskoro više komesara i akcionara, nego samih legionara!" On nije mnogo znao o problemima državne uprave i privrede, a nije uz sebe imao ljude koji bi mu mogli pružiti kompetentne savete, pa nije bio dorastao dinamici revolucionarne obnove. Godinama je bio interniran u Nemačkoj. Jednom mu je uspelo da pobege u Italiju, ali je odmah bio vraćen u Nemačku. Pred kraj Drugog svetskog rata, Treći rajh ga je zloupotrebio i imenovao za predsednika rumunske vlade u egzilu. Video sam ga nakratko pre sloma Nemačke u Beču, u hotelu „Imperial". Pitao sam ga: „Kako ste?", a odgovorio mi je ovim rečima: „U međuvremenu sam nešto i ja naučio!" i naši su se putovi razili. Moj put je bio teži.

Udarana snaga Gvozdene garde oslanjala se na fanatizovanu omladinu, koja je verovala u pravednost svoje stvari i bila spremna na svaku žrtvu. Rumunskom omladinom vladao je religiozni duh žrtve, kojoj je primer bio voda Kodreanu. Ti mladi ljudi, međutim, koji su sve hteli, znali su tako malo. A to je uvek tako bilo i biće uvek tako. Jedan stari rumunski seljak odgovorio je na pitanje šta misli o novoj vladi, u kojoj ima i pripadnika Gvozdene garde, sledećim rečima: „Nikada nisam pio jagnjeće mleko!"

Kralj Karol, maršal Antonesku i komunistička služba bezbednosti nisu propustili priliku da izađu susret i zadovolje duh žrtvovanja ovih mladih ljudi. Potpuno je pogrešno da se na Gvozdenu gardu gleda samo kao na jednu od podvrsta italijanskog fašizma ili nemačkog nacionalsocijalizma. Ovaj revolucionarni pokret obnove je potpuno autohton, i proistekao je iz rumunske tradicije i iz novije rumunske istorije.

Sa kraljem Karolom Drugim imao sam samo dva susreta. Prvi put sam sa njim razgovarao u februaru 1940, kada sam rumunskom monopolu na naftu suprotstavio nemački monopol na oružje. Taj susret pripada predistoriji naftnog pakta. Moj drugi razgovor sa njim vođen je u vreme rumunskog prihvatanja sovjetskog ultimatum, kada su sovjetske trupe već počele da marširaju u rumunsku Besarabiju.

U Bukurešt su stizale glasine da su, uoči upada Crvene armije, teroristički napadi Rusa na nemačku manjinu u Besarabiji svakodnevnici. Ove glasine pokazale su se malo kasnije kao netačne. Prema nemačkoj manjini u Besarabiji Crvena armija ponela se korektno, pa je čak i žustro intervenisala protiv besarabijskih terorističkih grupa. Ova nemačka manjina uskoro je na osnovu sovjetsko-nemačkog dogovora preseljena na teritorij Trećeg rajha. Naša zabrinutost, međutim, bila je tada velika i u tu sam svrhu ja zamolio naš Glavni štab, kako bih zaštitio nemačku manjinu, da otputujem u Besarabiju, u mesto Tarotino. Za ovaj zadatak dobio sam potrebno odobrenje i, posle odgovarajućih organizacionih priprema, avionom sam otputovao u Galac. Pratili su me sekretar nemačke ambasade u Rumuniji, dr Klugkist i De Saperuž (De Chapeaurouge). Obojica su bili uvereni u važnost zadatka, te su bili nestrpljivi da dožive pravu avanturu. U Galacu je trebalo da čekamo na Molotovljevu dozvolu, kako bismo mogli da otputujemo u Besarabiju. Pred moj let, kralj Karol, koji je saznao za moju ekspediciju, zamolio me je da ga posetim. Zatekao sam ga u stanju duboke potištenosti. Apelovao je na nemačku misiju odbrane civilizacije Zapada i na hrišćansku solidarnost Evrope, kao i na to da ja ne treba da mislim samo na ugroženu nemačku manjinu u Besarabiji, nego i na Rumune, koji su sada, posle sovjetskog upada, ostavljeni na milost i nemilost Sovjetima. Nisam mogao da odgovorim na njegova pitanja koja su se odnosila na dalji razvitak događaja. I ja sam tek nakon moskovskog ultimatum saznao da je Nemačka, na osnovu Moskovskog ugovora od avgusta 1939, priznala pravo sovjetske Rusije na Besarabiju. Kada sam, još pre samo nekoliko meseci, koristeći rusku pretnju Besarabiji, vodio pregovore o naftnom paktu sa Rumunijom, verovao sam da će nemačka isporuka oružja poslužiti odbrani rumunskih istočnih granica. Tada sam osećao da sam na području „visoke politike“ sasvim kod kuće. To je bila greška. „Visoka politika“ već je bila rešila sudbinu Besarabije, kada sam ja ponudio oružje da se Besarabija odbrani. Da li sam, znajući ove činjenice, doprineo tome da brže dode do naftnog ugovora sa Rumunijom? Ovde moram da dam za pravo



gospodinu Fon Ribentropu - koji je moje zahteve da umiri Rumune time što će jasno i javno da izjavi kakav je nemački stav o pitanju Besarabije u više navrata odbio a da za to nije dao nikakva detaljnija objašnjenja. Posle razgovora sa kraljem osećao sam se nelagodno, jer mu nisam mogao pružiti nikakav jasan odgovor. U Galacu, u kome je sve virilo kao u košnici, vladali nemir i divlja pucnjava, uzaludno sam čekao da mi iz Moskve stigne dozvola za posetu Besarabiji. Nemački ambasador u Moskvi, Fon der Sulenburg (von der Schulenburg), dobio je ponovljenu informaciju da garanciju za moju bezbednost mogu da dobijem tek onda kada Sovjeti izvrše potpunu okupaciju Besarabije. U Besarabiji, međutim, brzo se raširila vest da je stigao nemački ministar. Tu vest širili su Nemci iz Besarabije, koji su preko Galaca žurili da posete svoju ugroženu rodbinu. Mnogi su stajali na brežuljku i gledali u nebo, ne bi li videli moj avion. Moralni uspeh moje misije bio je veliki, jer je time zabrinuta nemačka manjina bila ohrabrena. To nije bila neka moja zasluga, nego je bio slučajni rezultat mog izleta. U Galacu su Rumuni prestali da streljaju Jevreje, koji su činili polovinu stanovništva, koje se nalazilo u revolucionarnom vrenju. Uskoro je osnovan Nemački biro (Volksdeutsche Mittelstelle), čiji je zadatak bio da pripremi iseljavanje Nemaca iz Besarabije.

Dana 13. novembra 1940, u Berlinu, kada sam u hotelu „Kajzerhof“ („Kaiserhof“) bio predstavljen Molotovu, on se setio, smešeći se, žustrih intervencija ambasadora Fon der Sulenberga, u vezi sa mojom posetom Besarabiji. Tada je bio priređen svečani ručak i Fon Ribentrop je nazdravio u čast vođe sovjetskih republika, Josifa Staljina. Preko puta mene sedeo je Hajdrih (Heydrich) i on je u tu čast ispraznio čašu šampanjca. Potom je ustao Molotov, zajedno sa svojim brojnim pratiocima, i pio je u čast vođe Velikog nemačkog rajha, Adolfa Hitlera. Kada je 22. juna 1941. Nemačka napala Sovjetski Savez, gostima na ovom svečanom ručku izgovorene zdravice bile su sigurno tog dana veoma žive i prisutne u sećanju.

Tako me je moj poslednji razgovor sa kraljem Karolom, zaobilazno preko Galaca, doveo do Molotovog banketa, u Berlin. Opet se vraćam na Balkan.

Maršal Antonesku mladom rumunskom kralju Mihailu nije pružio priliku da proveri koliko je spreman da obavlja kraljevske poslove. Tako sam ja mladog Mihaila mogao da upoznam samo kao oduševljenog ljubitelja automobila i odličnog nišandžiju ratnog vazduhoplovstva. Prilikom jednog lova, ispred lovačkog šatora, demonstrirao je preda mnom, sa primernom ljubaznošću, svoje umeće, time što je vozeći velikom brzinom, upotrebljavajući kočnicu i volan, okrenuo svoj auto za 180 stepeni. Vreme je bilo kišovito, a tlo klizavo. Za to treba imati veštine. Vozeći svoja nemačka safari-kola osvojio je prekrasne karpatske vrhove planina. Na drumu, brzina ispod sto kilometara na čas nije ga nimalo uzbuđivala i veselila.

Godinama je morao da čeka da učini prvi državnički korak kao suveren. Naredio je da se uhapsi maršal Antonesku, posle dramatičnog razgovor sa njim, u audijenciji u odajama kraljevskog dvorca. U Rumuniju je već umarširala Crvena armija. Stvarni naslednik „Conducator Statului“ („državnog vođe“), međutim, zvao se Visinski, a on nije nimalo držao do monarhije.

Oktoobra 1942. dobio sam novi zadatak u Grčkoj, pa sam od tada morao radno vreme da podelim između Bukurešta i Atine. Godinu dana docnije, ili preciznije, u augustu 1943, prihvatio sam još jedan posao: postao sam specijalni opunomoćeni ambasador Nemačkog ministarstva spoljnih poslova za Jugoistok (Srbija, Crna Gora, Albanija i Grčka). Posle toga je moje prisustvo u Bukureštu postajalo sve ređe i kraće, a te posete Bukureštu imale su za cilj samo jedno: da utvrdim kako moji sjajni saradnici sve mogu da urade i bez mene. Tako sam se polako rastajao od svog posla u Rumuniji, čije ću prirodne lepote i ljudsku atmosferu uvek da zadržim u lepoj uspomeni. „Da. A šta je sa novom Rumunijom?“, često me pitaju. Na to odgovaram: da li su Karpatske i Fogaraske planine pretvorene u ravnicu? Zar više ne postoji delta Dunava? Da li je zemlja u Vlaškoj postala neplodna? Jesu li Rumuni napustili Rumuniju? O svemu tome nisam ništa čuo. Prema tome, sigurno još uvek postoji stara Rumunija. Dekreti ne menjaju ni pejzaž, ni ljude.